

Norsk gränshandel med alkohol i Sverige 2016–2020

CAN Rapport 208

Ulf Guttormsson, Viktoria Åström & Björn Trolldal

Förord

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, är ett nationellt kompetenscentrum inom ANDTS-området. Vårt uppdrag är att följa samt sprida kunskap om konsumtions- och skadeutvecklingen av alkohol och andra droger i samhället. Det gör vi genom undersökningar, forskning och kunskaps-höjande insatser. Våra större återkommande undersökningar är CAN:s nationella skolundersökning, Monitormätningarna samt Vanor och konsekvenser.

CAN är en del av civilsamhället med omkring 50 medlemsorganisationer. Styrelsen utses av Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte), Vetenskapsrådet, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen och Årsmötet. Regeringen utser ordförande.

I denna rapport skattas storleken på den norska gränshandeln med alkohol, det vill säga alkohol som norska invånare inhandlar i Sverige men tar hem och konsumerar i Norge. Denna typ av kunskap är värdefull när CAN, inom ramen för Monitormätningarna, bedömer omfattningen av den totala svenska alkoholkonsumtionen.

Rapporten är en uppdatering av en tidigare CAN-publikation som täckte perioden 2016–2018, vilken nu kompletterats med åren 2019–2020. Vissa ändringar har gjorts av tidigare beräkningsantaganden, varför resultaten för 2016–2018 har justerats något.

Viktoria Åström har tillsammans med Ulf Guttormsson stått för uppdateringen av tidigare rapport, i vilken Björn Trolldal var medförfattare. Den sistnämnde har läst och kommenterat det uppdaterade manuset. Rapporten har finansierats med CAN:s basanslag, som kommer från Socialdepartementet. Vi vill här passa på att tacka Folkehelseinstituttet i Norge och Systembolaget, vilka har bidragit med statistiska underlag.

Stockholm, februari 2022

Charlotta Rehnman Wigstad
Direktör CAN

Innehåll

Sammanfattning.....	4
1. Bakgrund.....	5
Inledning.....	5
Norsk gränshandel i Sverige.....	6
Alkoholens roll i norsk gränshandel.....	7
Andra studier av norsk alkoholgränshandel.....	7
2. Data och definitioner.....	10
3. Resultat.....	12
Norsk gränshandel i Sverige 2016–2020.....	12
Säsongsvariationer 2019–2020.....	15
Dryckespreferenser i den norska gränshandeln.....	16
4. Avslutande diskussion.....	18
5. Referenser.....	21
Tabellbilaga.....	23

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

ISSN 0283-1198
ISBN 978-91-7278-337-9 (pdf)
urn nbn:se:can-2022-2 (pdf)

Sammanfattning

Under 2000-talet har den norska gränshandeln ökat i Sverige. Störst är den för livsmedel, inklusive läsk och godis, men tobak och alkohol utgör också en del. Huvudskälet till gränshandeln är de prisskillnader som förekommer mellan Norge och Sverige, dels till följd av de allmänna kostnadslägena, dels på grund av olika punktskatter.

I denna rapport presenteras beräkningar för storlek och utveckling av norsk alkoholgränshandel för perioden 2016–2020. Denna handel har definierats som dels köp med norska betalningsmedel i Systembolagets butiker, dels norska beställningar hos Systembolagets ombud, i någon av de 23 svenska kommuner som gränsar till Norge. Merparten av de norska gränsköpen görs i Systembolagsbutiker, men ombudens andel har succesivt ökat, från 4 procent 2016 till 11 procent under 2020.

Beräkningarna visar att under 2019 uppgick den norska gränshandeln till cirka 2,6 miljoner liter ren alkohol. Jämfört med 2016 är detta en ökning med 21 procent. Under 2020 inleddes alkoholhandeln i januari–februari på en högre nivå jämfört med motsvarande månader året innan. I mars halverades den dock, som en följd av de reserestriktioner som då infördes på grund av pandemin. Under april–december uppgick gränshandeln i genomsnitt endast till en dryg tiondel i jämförelse med motsvarande period 2019. Totalt sjönk den norska alkoholgränshandeln med 75 procent år 2020 och uppgick till totalt 0,65 miljoner liter ren alkohol.

Satt i relation till Systembolagets totala försäljning under 2019, utgjorde den norska gränshandeln drygt 5 procent, mätt såväl i ren alkohol som i svenska kronor. Detta är av ungefär samma storleksordning som all norsk gränshandel utgör totalt av den svenska dagligvaruhandeln. Under pandemiåret 2020 utgjorde dock den norska alkoholgränshandeln endast cirka 1 procent av Systembolagets omsättning. Under ett normalår följer den norska gränshandeln i stort sett samma säsongsvariationer som försäljningen på Systembolaget gör, med uppgångar i samband med jul- och påskledighet samt i synnerhet under sommaren. Räknat i ren alkohol består den norska alkoholgränshandeln till hälften av vin. Det är en större andel jämfört med den registrerade försäljningen i Norge, där vin utgör ungefär 40 procent.

Det kan alltså konstateras att satt i relation till all norsk gränshandel med dagligvaror, utgör alkohol endast en begränsad del. Alkoholhandeln är inte den primära drivkraften. Det återstår att se om den norska gränshandeln, för alkohol och andra varor, kommer att återgå till tidigare volymer och mönster under 2022, efter att pandemirestriktionerna avvecklats.

I. Bakgrund

Inledning

Systembolaget AB är ett statligt företag som har monopol på detaljhandeln med alkoholdrycker i Sverige. Monopolet gäller drycker med en alkoholhalt som överstiger 3,5 volymprocent. Övrig försäljning i Sverige sker på restauranger och i livsmedelsbutiker. Livsmedelsbutiker har rätt att sälja öl med en alkoholhalt på 3,5 procent eller lägre. Dessa källor kallas i Sverige för den registrerade försäljningen, eftersom den finns statistikförd och uppgifterna publiceras. Till detta ska läggas den oregistrerade konsumtionen som framför allt består av resandeförsel och köp av smugglad alkohol (Trolldal & Åström, 2021).

I CAN:s Monitormätningar görs särskilda beräkningar om hur gränshandel samt turistkonsumtion (både svenskars och utländska turisters) påverkar beräkningarna av den totala alkoholkonsumtionen i Sverige. Resultaten i denna rapport utgör ett viktigt bidrag till dessa beräkningar. Enligt Monitormätningarna uppgick Systembolagets andel av den totala alkoholanskaffningen i Sverige till 65 procent år 2019. År 2020 steg denna andel till 76 procent, främst som en följd av att restaurangkonsumtion och resandeförsel minskade på grund av pandemirestriktioner (Trolldal & Åström, 2021).

Även Norge har ett statligt monopol för detaljhandelsförsäljning av alkohol (Vinmonopolet). En skillnad jämfört med Sverige är att den öl som får säljas i de norska livsmedelsbutikerna kan ha en alkoholhalt på upp till 4,7 procent, varför ölförsäljningen på Vinmonopolet utgör en lägre andel jämfört med Systembolaget.

Syftet med rapporten

Syftet med denna rapport är att beräkna volymen av den norska gränshandeln med alkoholdrycker från Sverige. Att skatta den norska gränshandeln ger viktig kunskap, som bidrar till kvaliteten på beräkningarna av den totala svenska alkoholkonsumtionen.

Rapportens disposition

I kapitel två redogörs för det datamaterial som använts samt utgångspunkterna för analyserna. I efterföljande kapitel presenteras resultaten och där framgår hur den totala norska alkoholgränshandeln i Sverige har utvecklats, hur den varierar över året, liksom vilka dryckespreferenser som gäller i gränshandeln. I det avslutande kapitlet förs en diskussion om styrkor och svagheter med metodiken, liksom hur resultaten står sig i jämförelse med andra källor. Tabellerna 1–5 redovisas i den löpande texten medan tabellerna 6–7 återfinns i en bilaga i slutet av rapporten. I detta bakgrundsavsnitt följer en beskrivning av norsk gränshandel.

Norsk gränshandel i Sverige

Att norska invånare gör inköpsresor till Sverige har blivit vanligare under 2000-talet. Uppgifter från Statistisk sentralbyrå i Norge visar att norska invånares gränshandel i grova drag fördubblades mellan 2004 och 2017. Perioden 2017–2019 beräknades gränshandeln årligen omfatta i genomsnitt cirka 16 miljarder norska kronor. Under 2020 sjönk den dock till 2 miljarder, och utgjorde således bara en dryg tiondel jämfört med året innan. Sedan 2004 har omkring hälften av den totala omsättningen för de norska gränshandelsinköpen i Sverige skett i Strömstads kommun (Statistisk sentralbyrå, 2021a och 2021b).

Den norska gränshandeln förklaras enligt HUI Research (Svensk handel, 2021) i första hand av stora prisskillnader, men i viss mån handlar det även om varuutbudet, samt att shoppingresan i sig kan utgöra en upplevelse i takt med att gränshandelsplatserna har utvecklats som besöksdestinationer.

Att prisskillnaderna på olika varor kan vara stora framgår av Svensk handels rapport. Exempelvis beräknades tobak och alkohol vara 52 respektive 40 procent billigare i Sverige jämfört med i Norge år 2019. Även alkoholfria drycker var avsevärt billigare i Sverige (39 procent). Det var även - i varierande grad - olika livsmedel som ägg, kött och mejerivaror. Enligt rapporten var de fem vanligaste varukategorierna som norska gränskunder handlade i fallande ordning livsmedel, godis, alkoholfria drycker, alkoholdrycker och tobak. För 2017 uppskattades norska invånares köp stå för cirka 5 procent av den totala omsättningen i svensk dagligvaruhandel (Svensk handel, 2018).

Att Norge sedan 1981 har en sockerskatt ger en särskild påverkan till prisdifferenserna. Skatten gör att exempelvis läsk och godis är avsevärt billigare i Sverige (NOU, 2019). Dessutom finns det skyddstullar på vissa varor, liksom punktskatter på alkohol, som också bidrar till prisskillnaderna.

Utvecklingen av de generella prisskillnaderna mellan Norge och Sverige påverkas främst av två faktorer. Den ena är växelkursen mellan den svenska och norska kronan. Under de senaste 10 åren har den norska kronan försvagats gentemot den svenska. År 2020 stod den norska kronan lägre än den svenska (0,98), vilket inte varit fallet tidigare under 2000-talet (Sveriges riksbank, 2021). Samtidigt har inflationstakten varit högre i Norge än i Sverige under samma period, vilket har motverkat effekterna av den svagare norska kronan på gränshandeln (Statistisk sentralbyrå, 2021c; Statistiska centralbyrån, 2021). Sammantaget har valutakursförändringarna och skillnaderna i inflation inneburit att det blivit en aning dyrare för norska invånare att handla i Sverige under 2020 jämfört med 2011 (mellan 2011 och 2020 var den norska inflationstakten 20 procent, den svenska var 8 procent och den norska kronan försvagades med 16 procent).

SCB har tidigare visat att danska och finska invånares gränshandel i Sverige är tämligen begränsad. I jämförelse med den norska handeln bidrog invånare i

dessa länder endast med drygt 10 procent vardera (Statistiska Centralbyrån, 2018). Att den danska och finska gränshandeln är förhållandevis begränsad är också anledningen till att denna rapport har begränsats till att beräkna enbart den norska alkoholgränshandeln.

Alkoholens roll i norsk gränshandel

Prisskillnaderna mellan Sverige och Norge, på bland annat alkohol, har som sagt betydelse för gränshandeln. För att närmare illustrera dessa har enklare prisjämförelser av motsvarande alkoholdrycker gjorts mellan Systembolaget och Vinmonopolet. Dessa visar att under våren 2021 var sprit i grova drag cirka 25 procent billigare i Sverige, vin cirka 35 procent billigare och öl kostade knappt hälften så mycket som i Norge. Det kan också konstateras att även om de norska punktskatterna på alkohol skulle tas bort helt för öl och vin skulle dessa dryckessorter fortfarande vara billigare i Sverige på grund av det högre allmänna kostnadsläget i Norge.

Statistiska centralbyrån (2018) har skattat att alkoholdrycker bidrog med cirka en tiondel av omsättningen för den totala norska gränshandeln i Sverige år 2017, räknat i svenska kronor. I ekonomiska termer utgör således alkohol endast en begränsad del av den totala norska gränshandeln.

Det kan nämnas att det för norska invånare endast är tillåtet att skattefritt föra in 1 liter sprit, 3 liter vin och 2 liter starköl från Sverige. Dryckeskvoterna kan omvandlas till svagare alkoholdrycker, exempelvis till 6,5 liter öl, men ej till starkare sorter. Maximalt kan alkoholdrycker motsvarande 0,87 liter ren alkohol medföras skattefritt om alla dryckeskategorierna utnyttjas. Om tobak samtidigt införs sänks alkoholkvoterna. I de fall utlandsresan varar kortare än 24 timmar är den totala beloppsgränsen för alla införda varor maximerade till 3 000 norska kronor, men vid längre resor uppgår gränsen till 6 000 kronor. Reglerna framgår av norska tullens hemsida och det finns även en mobilapp ("Kvoteappen") tillgänglig för att räkna fram olika möjliga varianter av införsel av alkohol och tobak (Toll Customs, 2021).

Andra studier av norsk alkoholgränshandel

Norska folkhälsoinstitutet har för flera år skattat omfattningen av den norska gränshandeln med alkoholdrycker i Sverige. Av tabell 1 framgår det att denna beräknades ha stigit mellan 2013 och 2018: från 0,19 till 0,25 liter ren alkohol per invånare 15 år och äldre. Detta är en uppgång med 32 procent. Samtidigt beräknas den totala årskonsumtionen ha sjunkit något under samma period, främst till följd av en nedgång i försäljningen från registrerade källor

(Folkehelseinstituttet, 2019 & Folkehelseinstituttet, 2022). I skattningarna av den total konsumtionen ingår ej smuggling eller hemtillverkad alkohol.¹

De norska skattningarna av gränshandeln bygger på resultat från intervjuundersökningar i befolkningen genomförda av Norges statistiska centralbyrå. Till följd av covid-19 pandemin blev resultaten av dessa skattningar alltför bristfälliga och därför redovisas inga resultat för gränshandel, liksom för annan oregistrerad konsumtion åren 2019–2020. Taxfreehandeln vid ankomst till flygplatser utgör dock ett undantag eftersom dessa data hämtas från omsättningsrapporter (Folkehelseinstituttet, 2022). År 2020 utgjorde denna källa endast 18 procent av 2018 års nivå (0,07 jämfört med 0,38 liter). Dessvärre har kvaliteten sjunkit även för denna uppgift, på grund av pandemin. Ovanstående innebär att det från norsk sida saknas skattningar av gränshandeln, liksom av den totala norska alkoholkonsumtionen, för perioden 2019–2020.

Den norska registrerade försäljningen redovisas sedan 2010 i tabellen och det framgår att den ökade med 20 procent år 2020, jämfört med året innan.

Tabell I. Alkoholkonsumtionen i Norge. Registrerade och oregistrerade källor. Liter ren (100 %) alkohol per invånare 15 år och äldre. 2013–2020.

	Oregistrerade källor					Registrerade källor	Totalt, samtliga källor
	Köpt taxfree på norsk flygplats	Köpt på färja till Norge	Köpt i Sverige	Köpt i andra länder	Totalt		
2010	6,59	..
2011	6,43	..
2012	6,21	..
2013	0,40	0,07	0,19	0,09	0,74	6,22	6,96
2014	6,06	..
2015	0,40	0,07	0,18	0,09	0,74	5,97	6,71
2016	0,38	0,08	0,22	0,08	0,76	6,03	6,79
2017	0,38	0,09	0,24	0,07	0,78	6,00	6,78
2018	0,38	0,07	0,25	0,07	0,77	6,02	6,79
2019	6,05	..
2020	0,07 ^{a)}	7,23	..

a) År 2020 inkluderar statistiken endast alkohol som köpts vid ankomst till norska flygplatser, ej även vid avgångar som tidigare.

Källa: Folkehelseinstituttet.

¹ Ibland gör WHO skattningar av total konsumtionen i olika länder och för Norges del var denna 4 procent högre jämfört med Folkhelseinstituttet om samma år (2016) jämförs. (http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/402196/ACHP_FS_Norway.pdf?ua=1).

Ökningen är primärt en följd av minskad handel utomlands, till följd av pandemins reserestriktioner. Uppgången 2020 mot 2013–2019 (1,2 liter ren alkohol) är klart högre (ca 50 %) än vad volymen oregistrerad alkohol skattades till under perioden (ca 0,75 liter 2013–2018).

I en studie från 1990-talets slut skattades alkoholgränshandeln i Sverige av norska och svenska forskare. De uppgifter som användes för analyserna var Systembolagets och Vinmonopolets totala försäljning i olika områden. I båda länderna definierades ett basområde som inte ansågs vara påverkat av någon gränshandel. Försäljningen i dessa båda områden jämfördes med försäljningen i de båda ländernas gränsområden. Skillnaderna mellan försäljningen i bas- och gränsområdena användes för att beräkna framför allt gränshandelns utveckling, men även dess omfattning. En relativt grov skattning gav vid handen att den norska gränshandeln i Sverige år 1997 uppgick till drygt 400 000 liter ren alkohol, eller 0,11 liter per norsk invånare 15 år och äldre. Detta motsvarade då 6 procent av försäljningen på det norska Vinmonopolet (Lund, Trolldal & Ugland, 2000).

2. Data och definitioner

Med alkoholgränshandel avses i denna studie köp gjorda i svenska gränskommuner i syfte att föra dryckerna till Norge för konsumtion där. Norska kunders köp för konsumtion i Sverige ingår inte i definitionen för gränshandel utan ses i stället som turistkonsumtion. Turistkonsumtion berörs inte närmare i denna studie².

Gränshandel kan ske i Systembolagets butiker, liksom hos dess ombud. Endast köp i någon av de 23 kommuner som gränsar till Norge har tagits med i gränshandelsberäkningarna. Dessa är Arjeplog, Arvika, Bengtsfors, Berg, Dals-Ed, Eda, Gällivare, Härjedalen, Jokkmokk, Kiruna, Krokom, Malung-Sälen, Sorsele, Storuman, Strömstad, Strömsund, Sunne, Tanum, Torsby, Vilhelmina, Åre, Årjäng och Älvdalen. Dessa kommuner benämns i rapporten som gränskommuner. Våren 2021 hade de totalt 29 systembolagsbutiker samt 90 ombud (motsvarande antal för hela Sverige var 448 butiker respektive 485 ombud).

Samtliga köp i systembolagsbutiker i gränskommunerna som genomförts med norska betalningsmedel, det vill säga norska kontanter³ eller norska bankkort, räknas som norsk gränshandel. Uppgifter om använda betalningsmedel saknas emellertid för ombudsköp. För ombudens del definieras i stället gränshandel som beställningar gjorda från personer med norsk postadress.

Systembolagsbutiker och ombud för Systembolaget belägna i gränskommunerna benämns i rapporten som gränsubutiker respektive gränsubud. CAN har erhållit aggregerad statistik om gränsköpen från Systembolagets huvudkontor.

Definitionen ovan ger en viss överskattning av gränshandeln, detta eftersom vissa av dessa köp konsumeras under vistelse i Sverige och därmed i själva verket utgör turistkonsumtion. Dessutom kan svenskar som arbetar i Norge få sin lön i norska banker, ha norskt kort och betala med detta kort även vid köp i Sverige. Å andra sidan förekommer norska gränshandelsköp i andra kommuner än gränskommunerna, vilket ger en viss underskattning av gränshandelsvolymerna med rapportens definition. Vidare kan det förekomma att norska kunder använder svenska kontanter vid köp i Sverige, vilket också skulle underskatta gränshandeln. Dessa förhållanden tar åtminstone delvis ut varandra och bedöms inte ha någon större betydelse för skattningen av gränshandeln storlek och utveckling i denna rapport.

I föregående rapport gjordes ett försök att även fånga just gränshandel utanför gränskommunerna, detta genom att följa köp med norska betalningsmedel i

² I den senaste monitorrapporten om alkoholkonsumtionen i Sverige beräknades nettoeffekterna av svenskars konsumtion utomlands och utländska köp och nettot av dessa motverkande källor befanns vara försumbart i beräkningarna av den svenska totalkonsumtionen (Trolldal & Åström, 2021).

³ Tidigare accepterade samtliga Systembolagsbutiker kontant betalning med sedlar i euro samt i norsk och dansk valuta. Detta upphörde dock 1 september 2020.

systembolagsbutiker i övriga Sverige. Köp överstigande genomsnittet för köpen i gränskommunerna inkluderades i beräkningen, i syfte att fånga större köp som sannolikt inte var turistkonsumtion (Guttormsson & Trolldal, 2020). Sådana köp omfattas således inte längre av gränsköpsdefinitionen som den görs i denna rapport. Anledningen till att de exkluderats är att denna typ av köp visade sig förbli tämligen oförändrade under pandemiåret 2020, samtidigt som gränskommunköpen sjönk kraftigt. Detta visar att merparten av dessa köp i själva verket med största säkerhet inte handlade om gränshandel. Exkluderingen av dessa köp ur gränshandelsdefinitionen har medfört att resultaten för 2016–2018 reviderats i denna rapport. Den skattade gränshandeln har därför minskat med cirka 6 procent jämfört med vad som tidigare publicerats.

Följande delmängder definieras som norsk gränshandel i denna kartläggning:

- Samtliga köp med norska betalningsmedel i Systembolagets gränsbutiker
- Samtliga beställningar hos gränsombud gjorda av kunder med norskt postnummer

3. Resultat

Norsk gränshandel i Sverige 2016–2020

Mellan 2016 och 2019 ökade volymen av de norska gränshandelsköpen, från 2,2 miljoner liter ren (100 %) alkohol till 2,6 miljoner liter (tabell 2). Det är en uppgång med 21 procent. Dessa år ökade även den totala alkoholförsäljningen i gränskommunerna, från 3,5 till 4,2 miljoner liter ren alkohol. Under denna period stod de norska gränsköpen årligen för drygt 60 procent av försäljningen i gränskommunerna.

Tabell 2. Norsk gränshandel i liter ren (100 %) alkohol. 2016–2020.

	Gräns-butik (liter)	Gräns-ombud (liter)	Total norsk gränshandel (liter)	Förändring mot 2016 (%)	Samtliga köp i gränskommuner (liter)	Andelen gränshandel i gränskommunerna (%)
2016	2 084 594	85 855	2 170 449	-	3 506 291	62
2017	2 184 935	140 571	2 325 506	7	3 838 175	61
2018	2 348 867	181 647	2 530 514	17	4 080 950	62
2019	2 411 181	212 391	2 623 572	21	4 200 666	62
2020	576 382	70 985	647 367	-70	2 168 891	30

Källa: Systembolaget.

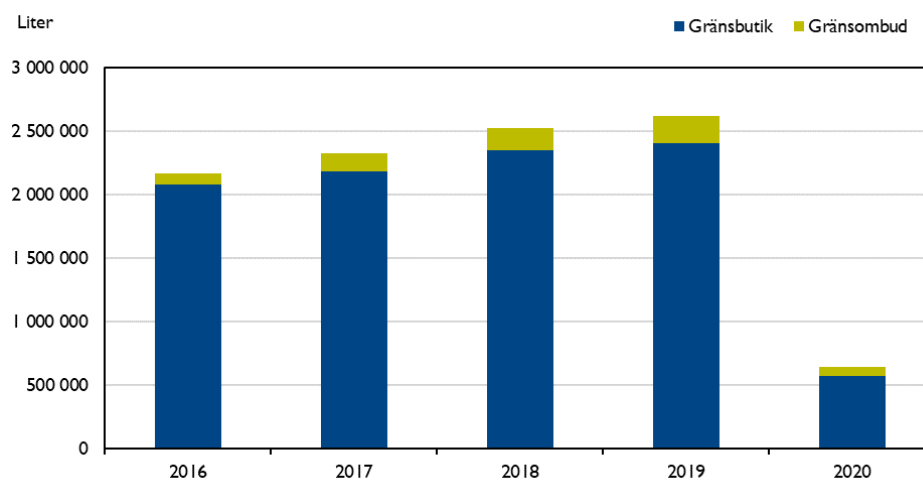
Under pandemiåret 2020 sjönk dock gränshandeln kraftigt och uppgick till endast 0,6 miljoner liter ren alkohol. Jämfört med 2019 är det en nedgång med 75 procent (-70 procent jämfört med 2016). År 2020 var den totala försäljningen i gränskommunerna i princip halverad och uppgick till totalt 2,2 miljoner liter. Detta år utgjorde gränshandelns andel endast 30 procent av den totala försäljningen i gränskommunerna.

Av tabell 3 (och figur 1) framgår det att gränsbutikerna står för den absolut största volymen i gränshandelsförsäljningen. År 2019 bidrog de med 2,4 miljoner liter ren alkohol medan ombuden endast stod för 0,2 miljoner liter. Samtidigt har ombudens betydelse ökat något med åren. Under 2016 uppgick deras försäljningsandel till 4 procent men 2020 hade den ökat till 11 procent. Denna trend, med en relativt sett ökad betydelse för ombuden, har således inte stoppats av pandemirestriktionerna.

Tabell 3. Källa till norsk gränshandel i Sverige i liter ren (100 %) alkohol. 2016–2020.

	Norsk gränshandel i gränsbutik		Norsk gränshandel hos gränsombud		Norsk gränshandel, totalt	
	Liter	(%)	Liter	(%)	Liter	(%)
2016	2 084 594	96	85 855	4	2 170 449	100
2017	2 184 935	94	140 571	6	2 325 506	100
2018	2 348 867	93	181 647	7	2 530 514	100
2019	2 411 181	92	212 391	8	2 623 572	100
2020	576 382	89	70 985	11	647 367	100

Källa: Systembolaget

Figur 1. Norsk gränshandel i liter ren (100%) alkohol i gränsbutiker och hos gränsombud. 2016–2020.

I tabell 4 sätts den norska gränshandeln i relation till Systembolagets totala försäljning, vilken ökade från 47 miljoner liter ren alkohol 2016 till 49 miljoner liter 2019. Samma period ökade som nämnts även den norska gränshandeln. Denna ökade dessutom något snabbare än den totala försäljningen. Dess försäljningsandel steg därför från 4,6 till 5,3 procent under perioden.

Tabell 4. Norsk gränshandel och Systembolagets totala försäljning. Liter ren (100 %) alkohol. 2016–2020.

	Norsk gränshandel (liter)	Total försäljning på Systembolaget (liter)	Andel (%) norsk gränshandel på Systembolaget	Norsk gränshandel per norsk invånare 15 år och äldre (liter)	Norsk gränshandel per svensk invånare 15 år och äldre (liter)
2016	2 170 449	47 022 399	4,6	0,51	0,26
2017	2 325 506	47 244 843	4,9	0,54	0,28
2018	2 530 514	48 737 049	5,2	0,58	0,30
2019	2 623 572	49 457 977	5,3	0,60	0,31
2020	647 367	55 269 986	1,2	0,15	0,08

Källa: Systembolaget, SCB och SSB.

Under pandemiåret 2020 inträffade en betydande uppgång i Systembolagets försäljning, till 55 miljoner liter ren alkohol. Samtidigt minskade gränshandeln kraftigt och utgjorde då endast 1,2 procent av den totala försäljningen.

Relaterat till norska invånare skulle gränshandelsköpen för 2019 motsvarat 0,60 liter per person 15 år och äldre. Detta är en ökning från 0,51 liter år 2016. År 2020 hade volymen emellertid sjunkit till 0,15 liter per person 15 år och äldre. För svensk del gick motsvarande förändring mellan 2016–2019 från 0,26 till 0,31 liter ren alkohol per invånare 15 år och äldre. År 2020 var motsvarande siffra 0,08 liter.

Uttryckt i pengar uppgick den norska alkoholgränshandeln till ett värde om 2,1 miljarder svenska kronor under 2019 (tabell 5). Detta motsvarade 5,2 procent av Systembolagets omsättning samma år. Jämfört med 2016 är det en något högre andel. Det är i linje med den volymandelsökning som framgick av tabell 4. Däremot skiljer sig utvecklingen något vad gäller ökningen av den norska gränshandelns omfattning enligt de två olika beräkningsgrunderna. Räknat i ren alkohol ökade denna med 21 procent perioden 2016–2019 (tabell 2), medan ökningen i kronor var 26 procent samma period. Detta innebär sannolikt att de norska gränshandelskonsumenterna rört sig mot aningen dyrare och/eller alkoholsvagare produkter. År 2020 utgjorde den norska gränshandelns värde en halv miljard kronor, det vill säga endast en fjärdedel mot året innan.

Tabell 5. Gränshandelns omsättning i miljoner svenska kronor (ink. moms). KPI-justerat, 2020 års penningvärde. 2016–2020.

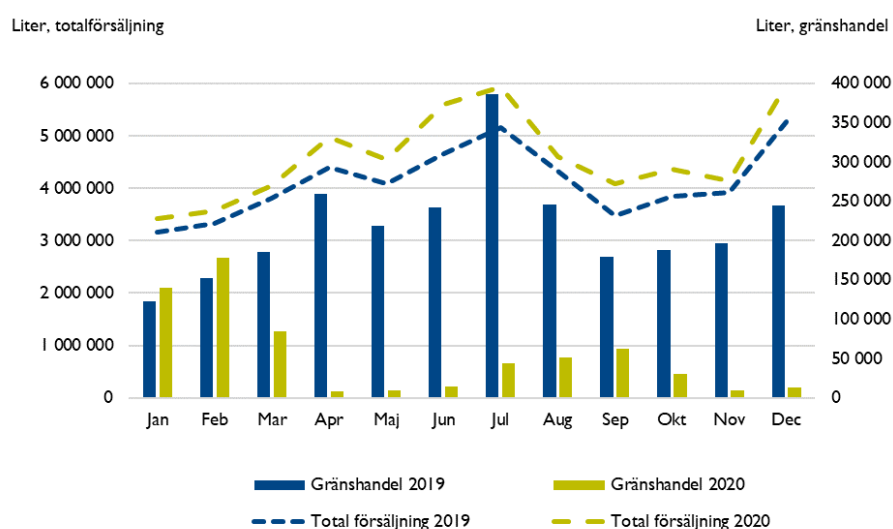
	Norsk gränshandel (milj. kr)	Förändring norsk gränshandel mot 2016 (%)	Systembolagets omsättning (milj. kr)	Andel norsk gränshandel (%)
2016	1 678	-	37 778	4,4
2017	1 861	11	38 267	4,9
2018	2 017	20	39 518	5,1
2019	2 122	26	40 464	5,2
2020	514	-72	45 921	1,1

Källa: Systembolaget och SCB.

Säsongsvariationer 2019–2020

I detta avsnitt beskrivs säsongsvariationerna i den norska gränshandeln. Detta görs dels för 2019, som får representera ett normalår, dels för 2020 i och med att det är intressant att följa de fluktuationer som uppstod på grund av varierande pandemirestriktioner.

Det är sedan tidigare känt, bland annat via CAN:s Monitormätningar, att alkoholkonsumtionen varierar under årets månader och exempelvis ökar under ledigheter (se Guttormsson, 2021). Detta säsongsmonster framgår också tydligt för Systembolagets totala försäljning, som redovisas för 2019 och 2020 i figur 2 (tabell 6). Totalförsäljningen framgår av de streckade linjerna och dessa volymer avläses på den vänstra axeln. Det är tydligt att försäljningstoppar uppkommer i april, juli och december, vilka främst förklaras av ledigheter, delvis i samband med högtider. De lägsta nivåerna hittas i januari-februari.

Figur 2. Månadsvis fördelning av norsk gränshandel respektive total försäljning på Systembolaget. Liter ren (100% alkohol). 2019–2020.

Under 2019 följde den norska gränshandeln tämligen väl det månadsvisa köpmönstret som gäller generellt för samtliga köp på Systembolaget, även om julitoppen var desto mer accentuerad i gränshandeln. Under de två första månaderna 2020 inleddes gränshandeln något högre (+16 procent) jämfört med januari–februari föregående år. I mars sjönk den drastiskt för att vara i princip obefintlig under april–juni. En viss återhämtning sker i juli–oktober, men det månatliga genomsnittet för april–december uppgick till endast drygt en tiondel i jämförelse med motsvarande månader 2019. Som tidigare redovisats sjönk den norska alkoholgränshandeln under 2020 med totalt 75 procent. Att pandemi-restriktionerna för resor, vilka inleddes i mitten av mars 2020, har påverkat gränshandeln är alltså tydligt.

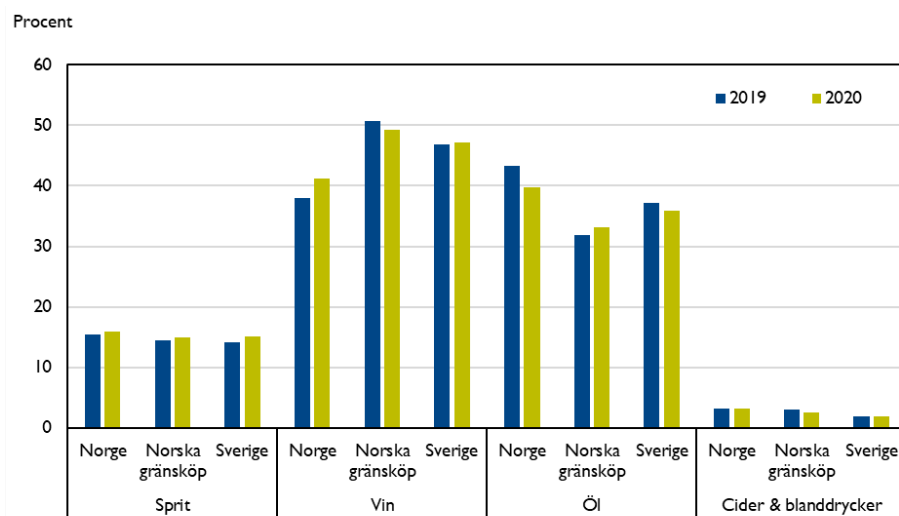
Dryckespreferenser i den norska gränshandeln

Avslutningsvis följer en redovisning av fördelningen av olika dryckeskategorier i den norska gränshandeln. Detta jämförs med hur norska invånares registrerade köp i Norge fördelar sig per dryck för att se om köpmönstren i gränshandeln avviker från de i hemlandet. Utöver detta redovisas även den dryckesvisa försäljningen i Sverige, som en referens till de norska invånarnas preferenser. Liksom för säsongsvariationerna redovisas först de vanligaste dryckeskategorierna för 2019, som får utgöra ett normalår, följt av pandemiåret 2020.

I den norska statistiken över den registrerade försäljningen ingår både Vinmonopolets och livsmedelshandelns försäljning eftersom merparten av ölförsäljningen i Norge sker inom livsmedelshandeln⁴. Utöver detta inkluderas även restaurangförsäljningen. För jämförbarhetens skull används motsvarande källor för Sverige. Utöver Systembolagets totala försäljning inkluderas alltså även restaurangkonsumtion samt folkölsförsäljning. Dessa uppgifter har hämtats från den senaste Monitorrapporten om den totala alkoholanskaffningen i landet (Trolldal & Åström, 2021).

Av figur 3 (och tabell 7 i tabellbilagan) framgår det att öl var den vanligaste alkoholdryckskategorin i den registrerade handeln i Norge, räknat i ren alkohol, år 2019. Öl utgjorde då totalt 43 procent av den norska registrerade försäljningen. Vin var den näst vanligaste drycken, med 38 procent av försäljningen. Sprit respektive cider/blanddrycker var de minst förekommande kategorierna. De stod för 15 respektive 3 procent av den registrerade norska försäljningen.

⁴ Räknat i ren alkohol stod starköl ($\geq 4,7$ volymprocent) endast för 5 procent av den registrerade ölförsäljningen i Norge år 2018.

Figur 3. Dryckespreferenser i Norge och Sverige (total registrerad försäljning) samt för norska gränskommunköp. Procent av liter ren alkohol. 2019–2020.

Under pandemiåret 2020 var däremot vin den vanligaste alkoholdrycks-kategorin. Drycken utgjorde 41 procent av den norska registrerade försäljningen. Näst vanligast var öl på 40 procent. Andelarna för sprit respektive cider/blanddrycker var snarlika tidigare års andelar. På motsvarande sätt hade vinandelen sjunkit något i den norska gränshandeln 2020, medan ölandelen hade ökat.

Som framgår av figuren är andelarna för sprit respektive cider/blanddrycker praktiskt taget desamma när registrerad försäljning i Norge jämförs med de norska gränsköpen. Däremot skiljer sig köpmönstret åt vad gäller öl och vin. Andelen vin i gränshandeln är klart högre jämfört med vinförsäljningen i Norge. Med öl förhåller det sig i stället tvärtom. Detta kan förefalla något oväntat i och med att prisskillnaderna är större på öl än på vin. Samtidigt är dock öl den mest skrymmande drycken att transportera och dessutom förhållandevis lättillgänglig i Norge med tanke på försäljningen i livsmedelshandeln. Vinet kan därför utgöra en mer åtråvärd gränshandelsvara. En annan förklaring kan också vara att de norska införselkvoterna är minst gynnsamma för öl.

Det kan slutligen konstateras att den största skillnaden i den registrerade konsumtionen av olika alkoholdrycker mellan Norge och Sverige är att vinkonsumtion generellt är vanligare i Sverige samtidigt som sprit och i synnerhet öl är vanligare i Norge. Av figuren framgår det att fördelningen av alkoholdrycker i den norska gränshandeln mer liknar den registrerade konsumtionen i Sverige än den i Norge.

4. Avslutande diskussion

Norsk gränshandel har i denna rapport definierats som köp med norska bankkort (före 1 september 2020 även norska kontanter) i Systembolagets butiker, samt norska beställningar hos dess ombud, i svenska gränskommuner. Definitionen ger en viss övertäckning i och med att svenskar (med norsk arbetsgivare) kan använda norska betalningsmedel samt att vissa ”gränsköp” i själva verket konsumeras i Sverige (turistkonsumtion) eftersom det finns norska medborgare som vistas i de svenska gränskommunerna, och konsumerar alkohol i Sverige köpt med norska betalningsmedel. Om detta hade kunnat beaktas i beräkningarna av den norska gränshandeln hade denna blivit lägre. Även undertäckning förekommer eftersom ”gränsköp” kan göras i andra kommuner än i gränskommunerna, exempelvis i samband med en semesterresa i Sverige, liksom att gränsköp kan betalas med svenska kontanter. I viss mån tar dessa storheter ut varandra, dock okänt i vilken grad. Den sammantagna effekten på skattningarna av volymer och trender i denna rapport bedöms dock som försumbar.

Det kan nämnas att i föregående gränshandelsrapport (Guttormsson och Trolldal, 2020) definierades även köp med norska betalningsmedel i icke gränskommuner överstigande en viss volym som gränshandel. Detta under antagandet att köpen avsågs att konsumeras i Norge. Det visade sig dock under pandemiåret 2020 att dessa köp inte påverkades i samma grad som köp i gränskommuner. Det tidigare antagandet var alltså inte vara korrekt. Detta har medfört att sådana köp inte medtas i definitionen för gränsköp. Som en följd av detta har volymerna för 2016–2018 justerats något i denna rapport (cirka 6 procent ned).

Även om definitionen av gränshandel i denna rapport kan ha vissa brister, har den också uppenbara styrkor. En av dessa är att detta är en totalundersökning och inte en stickprovsundersökning. Dataunderlaget innehåller uppgifter om samtliga köp (på aggregerad nivå). Det förekommer heller inga felkällor av typen databortfall eller underrapportering till följd av minnesfel eller social önskvärdhet, som annars kan förekomma i surveyundersökningar. Dessutom har fem åtföljande år studerats och resultaten är tämligen konsistenta, samt i linje med det förväntade. Detta visar att metoden är fullt användbar.

Våra skattningar av norsk alkoholgränshandel visade att den utgjorde omkring 5 procent av Systembolagets totala försäljning, mätt i ren alkohol, perioden 2016–2019. Detta är av ungefär samma storleksordning som norsk gränshandel uppskattats utgöra av svensk dagligvaruhandel totalt. Huvudsakligen består denna av livsmedel, inte minst godis och läsk, och därefter av tobak samt alkohol. Alkoholens betydelse för den norska gränshandeln är alltså relativt begränsad. Statistiska centralbyrån bedömde att den stod för en tiondel av all

gränshandel 2017. Motorn i gränshandeln utgörs alltså av andra varor än alkoholdrycker.

Under pandemiåret 2020 minskade den norska alkoholgränshandeln med 75 procent jämfört med året innan och utgjorde cirka 1 procent av Systembolagets årsförsäljning. Januari och februari 2020 startade förvisso på en högre nivå jämfört med motsvarande månader 2019, men april–december uppgick försäljningen i genomsnitt till endast någon tiondel jämfört med samma period året innan. Utifrån de resebegränsningar som inleddes i mitten på mars förefaller nedgången fullt logisk. Samtidigt upphörde inte gränshandeln fullständigt, även om ingen månad efter februari var i närheten av normalnivåerna. Nedgången är någorlunda i linje med minskningen av taxfreet köpen vid norska flygplatser 2020 (-82 procent).

För perioden 2016–2018 kan jämförelser göras av skattningarna i denna rapport med norska folkhälsoinstitutets skattningar av gränshandeln. Då framgår att de svenska resultaten ger mer än dubbelt så höga volymer per norsk invånare (ca 0,54 liter per invånare 15 år och äldre, jämfört med 0,24 liter). Pandemiåret 2020 steg den registrerade norska försäljningen med 1,2 liter (+20 procent) till 7,2 liter per invånare 15 år och äldre, vilket är den högsta försäljningssiffran sedan statistiken började föras 1851. Inte minst i ljuset av detta påtalar Folkehelseinstituttet (2022) att de norska uppgifterna om oregistrerad konsumtion ter sig som underskattningar, särskilt som den oregistrerade norska konsumtionen tidigare estimerats till knappt 0,8 liter. För åren 2019–2020 saknas norska skattningar av den oregistrerade konsumtionen på grund av problem med att ta fram sådana resultat till följd av pandemin. Såvitt det kan bedömas av tillgänglig information förefaller dock de svenska skattningarna av gränshandeln som presenterats i denna rapport vara de mest realistiska.

Den norska gränshandeln är en av tre reserelaterade delmängder som normalt inte ingår som komponenter i Monitormätningarnas beräkningar av totalkonsumtionen i Sverige. De övriga två är utländska turisternas köp i Sverige samt svenskars konsumtion utomlands. För en fullständigt korrekt beräkning av alkoholkonsumtionen i den svenska befolkningen bör icke-svenskars köp i Sverige, inklusive norsk gränshandel, dras ifrån den registrerade konsumtionen, samtidigt som svenskars konsumtion utomlands bör läggas till. I den senaste Monitorrapporten om den totala alkoholanskaffningen i Sverige undersöktes effekterna av detta särskilt, bland annat med hjälp av de preliminära resultat som framtagits till denna rapport. Det visade sig då att nettoeffekten av de tre ovan beskrivna komponenterna var mycket liten. Följaktligen påverkas inte Monitormätningarnas beräkningar av totalkonsumtionen i någon nämnvärd grad av gränshandel och turistkonsumtion (Trolldal & Åström, 2021).

Gränshandel med olika typer av varor, som alkohol, beror främst på pris-skillnader. Det förekommer mellan en rad olika länder och är inte något specifikt norskt-svenskt fenomen. I vår del av världen handlar exempelvis svenskar och danskar alkohol i Tyskland, medan tyskar handlar alkohol i Polen

och finländare gör alkoholinköp i Estland. När pandemirestriktionerna är över kommer gränshandeln åter att fart. Frågan är om den kommer att återta samma volymer och mönster som tidigare.

5. Referenser

- Folkehelseinstituttet (2019). *Alkohol i Norge*.
www.fhi.no/nettpub/alkoholinorge. Uppdaterad 2019-12-05.
- Folkehelseinstituttet (2022). *Alkohol i Norge*.
www.fhi.no/nettpub/alkoholinorge. Uppdaterad 2022-01-04.
- Guttormsson U (2021). *Självrapporterade alkoholvanor i Sverige 2004–2020*. Rapport 204. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.
- Guttormsson U och Trolldal B (2020). *Norsk gränshandel med alkohol i Sverige*. Rapport 190. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.
- Lund I, Trolldal B, Ugland T (2000). *Norwegian-Swedish cross-border trade in alcoholic beverages*. Nordisk Alkohol- & Narkotikatidskrift, Vol. 17, 2000 (English Supplement).
- NOU (2019). *Særagiftene på sjokolade- og sukkervarer og alkoholfrie drikkevarer. Norges offentlige utredninger 2019:8*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon Teknisk redaksjon.
- Statistisk sentralbyrå (2021a). Statistikkbanken, Grensehandel.
www.ssb.no/varehandel-og-tjenesteyting/statistikker/grensehandel. Nedladdat 2021-05-05.
- Statistisk sentralbyrå (2021b). <https://www.ssb.no/varehandel-og-tjenesteyting/artikler-og-publikasjoner/brastopp-for-grensehandelen-i-2020>
- Statistisk sentralbyrå (2021c). <https://www.ssb.no/en/priser-og-prisindekser/statistikker/kpi/maaned>
- Statistiska centralbyrån (2018). *Norsk gränshandel i Sverige större än någonsin*. www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2018/norsk-granshandel-i-sverige-storre-an-nagonsin. Publicerad 2018-05-16.
- Statistiska centralbyrån (2021). <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/priser-och-konsumtion/konsumentprisindex/konsumentprisindex-kpi/pong/tabell-och-diagram/konsumentprisindex-kpi/kpi-index-1949100/>
- Svensk handel (2018). *Norsk detaljhandelskonsumtion i Sverige 2017. Region Värmland, Västra Götalandsregionen, Strömstads kommun och Svinesundskommittén*.

Svensk handel (2021). *Norsk konsumtion i svensk detaljhandel och dess bidrag till svensk ekonomi*. En rapport av HUI Research på uppdrag av Region Värmland, Västra Götalandsregionen och Svensk Handel. Nedladdad från svenskhandel.se 2021-06-02.

Sveriges riksbank (2021). *Valutakurser*.

<https://www.riksbank.se/sv/statistik/sok-rantor--valutakurser/> Nedladdat 2021-05-05.

Toll Customs (2021). <https://www.toll.no/no/varer/alkohol-og-tobakk/kvote/>.

Trolldal B & Åström V (2021). *Alkoholkonsumtionen i Sverige 2001–2020*. Rapport 202. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.

Tabellbilaga

Tabell 6. Månadsvis fördelning av norska gränshandelsköp respektive samtliga köp på Systembolaget. Liter ren (100%) alkohol. 2019–2020.

	Norska köp i gränsbutiker		Norska köp hos gränsombud		Norska gränsköp (totalt)		Samtliga köp på Systembolaget		Andel norska gränsköp av samtliga köp (%)	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Jan	110 997	127 050	11 787	13 358	122 784	140 408	3 161 838	3 416 899	3,9	4,1
Feb	137 767	162 020	14 321	15 822	152 087	177 841	3 330 756	3 568 980	4,6	5,0
Mar	169 891	74 596	15 832	10 607	185 723	85 203	3 814 778	4 055 631	4,9	2,1
Apr	236 795	7 613	22 556	694	259 351	8 307	4 400 074	4 967 722	5,9	0,2
Maj	201 651	9 056	16 855	830	218 507	9 886	4 090 177	4 545 696	5,3	0,2
Jun	223 944	13 049	18 515	1 446	242 459	14 496	4 653 820	5 602 158	5,2	0,3
Jul	363 870	39 516	22 655	4 988	386 525	44 504	5 160 647	5 939 628	7,5	0,7
Aug	228 834	45 051	17 285	5 778	246 119	50 828	4 334 031	4 612 608	5,7	1,1
Sep	162 817	50 616	16 873	11 496	179 690	62 111	3 469 150	4 088 371	5,2	1,5
Okt	171 782	27 237	16 666	3 669	188 447	30 907	3 849 429	4 356 224	4,9	0,7
Nov	177 889	8 631	18 872	1 094	196 761	9 725	3 924 000	4 138 121	5,0	0,2
Dec	224 944	11 947	20 174	1 203	245 118	13 150	5 268 940	5 977 967	4,6	0,2

Källa: Systembolaget

Tabell 7. Dryckespreferenser i Norge, i gränshandeln respektive i hela Sverige. Liter ren (100%) alkohol resp. andelar (%). 2016–2020.

		2016		2017		2018		2019		2020	
		Liter	(%)	Liter	(%)	Liter	(%)	Liter	(%)	Liter	(%)
Registrerade köp i Norge	Sprit	4 018 035	16	3 990 711	16	3 881 379	15	3 986 295	15	5 024 888	16
	Vin	9 228 601	37	9 133 227	36	9 350 968	37	9 787 000	38	13 035 000	41
	Öl	11 320 690	45	11 388 629	45	11 576 425	45	11 166 707	43	12 575 000	40
	Cider & blanddrycker	685 439	3	705 604	3	782 271	3	820 395	3	1 004 175	3
	Totalt	25 252 765	100	25 218 172	100	25 591 043	100	25 760 397	100	31 639 063	100
Norsk gränshandel	Sprit	330 118	15	347 538	15	364 942	14	378 510	14	96 917	15
	Vin	1 202 431	55	1 253 421	54	1 311 855	52	1 329 546	51	319 145	49
	Öl	601 904	28	682 920	29	791 861	31	837 377	32	214 121	33
	Cider & blanddrycker	41 948	2	54 520	2	65 916	3	77 811	3	17 102	3
	Totalt	2 176 402	100	2 338 399	100	2 534 573	100	2 623 244	100	647 285	100
Registrerade köp i Sverige	Sprit	8 243 682	14	8 224 198	14	8 379 552	14	8 572 581	14	9 629 632	15
	Vin	27 936 353	47	27 960 651	48	28 444 252	47	28 338 419	47	30 018 301	47
	Öl	21 812 530	37	21 378 027	37	22 610 941	37	22 598 509	37	22 870 818	36
	Cider & blanddrycker	902 268	2	965 378	2	1 079 441	2	1 139 491	2	1 220 714	2
	Totalt	58 894 833	100	58 528 255	100	60 514 185	100	60 649 001	100	63 739 465	100

Källa: Folkehelseinstituttet och Systembolaget.

C.A.N

CAN – Nationellt kompetenscentrum inom ANDTS (alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel). Vårt fokus är undersökningar, forskning och kommunikation. Vi genomför även lokala och regionala undersökningar och kartläggningar på uppdrag av kommuner och län.

CAN är en unik aktör med en fot i civilsamhället och en i det offentliga. Styrelsen utses till hälften av regeringen och till hälften av de cirka 50 medlemsorganisationerna vid årsmötet. CAN står för Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Läs mer om oss på www.can.se

